

KUBBEALTI AKADEMİSİ KÜLTÜR VE SANAT VAKFI

OSMANLI DEVLETİ'NİN 700. KURULUŞ YILDÖNÜMÜ

100 YAŞINDA BİR OSMANLI
EKREM HAKKI AYVERDİ
ve
OSMANLI MİMÂRİSİ

SEMPOZYUM

4 Aralık 1999
ANKARA

Yayına hazırlayan
Ayşe Yıldız TOPUZ

ANKARA - 2002

Doğumunun Yüzüncü senesi münasebetiyle:

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Türk Mimarîsine Kazandırdıkları

İsmet Binark*

Sayın Başkan,

Saygıdeğer Misafirler,

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Azîz Dostları,

Konuşmama başlamadan önce, cümlelerinizi muhabbet ve hürmetle selâmlıyorum.

Benim konuşmam; "Ekrem Hakkı Ayverdi'nin hayatı, şahsiyeti ve çok genel hatlarıyla Türk Mimarîsine kazandırdıkları" konusu üzerinde olacaktır.

Hayatı ve Şahsiyeti

Türk milletinin kültür, sanat, fikir ve ilim hayatında mühim bir yeri olan Ekrem Hakkı Ayverdi, 22 Aralık 1899'da İstanbul'da Şehzâde-

* Devlet Arşivleri Eski Genel Müdürü.

başı'nda Kalender Mahallesinde doğmuştur. Babası Piyade Kaymakamı İsmail Hakkı Bey, annesi Fatma Meliha Hanım'dır.

İsmail Hakkı Bey'in babası, Bolu'dan İstanbul'a gelip Harbiye'de tahsilini tamamladıktan sonra, Girit İsyanı'nda, Girit'e gönderilen ve orada şehit düşen Zerdebıyık Hasan Bey'dir.

Ekrem Hakkı Bey'in kardeşi, yirminci asrın Türk insanına mâzî bereketlerini tattırmak misyonunu üstlenmiş olan mütefekkir ve müreb-bî Sâmiha Ayverdi, babasına atfen, dedesinin soy kütüğünün Ramazanoğullarına kadar uzandığını nakleder¹. Annesi Fatma Meliha Hanım'ın ataları, Kanûnî Sultan Süleyman'ın Budin seferinde şehid olmuş ve oraya defnedilmiş Gül Baba'ya kadar uzanır. Ecdâdı ile ilgili bilgileri, uzak geçmişini Orta Asya'dan başlatan Sâmiha Ayverdi, soyu ile ilgili tesbitlerini şöyle özetler:

“Ramazanoğullarındanız. Bir ceddım yeniçeri, bir ceddım Macar ellerinde yatan Gül Baba, büyük babam şehîd, babam gâzî. Ecdâdımız ölüm dirim mâcerasını bu topraklarda yaşamış, hayat ve bekâ oyununu bu topraklarda oynamış. Bir Ortaasya damgasını taşıyan bize ne düşer, artık onu siz hesap edin.”²

Sâmiha Ayverdi, bir eserinde, “Çocukluğum, bir Gürcü, Çerkes, Habeş, Zenci ve Arnavut vatandaşı çevresi içinde geçti. Çatımızın altındaki bu ayrı ırk ve coğrafyadan gelmiş kimselerin hepsini, Türk olan anam babam gibi, soydaşım zannederdim. Zirâ büyüklerimin de onlara karşı olan muâmelesinde, ayrılığa delâlet edecek en küçük bir imâdan dahi eser bulunmazdı.”³ derken, Türk soyundan geldiklerini de ifade etmiş olur.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin annesi Meliha Hanım'ın babası Hilmi Bey, Sultan II. Abdülhamid devrinin Meclis-i Maliye Reisi İbrahim

¹ Sâmiha Ayverdi: 'Zerdebıyık Hasan Bey'. Rahmet Kapısı, 113-119. ss.

² Sâmiha Ayverdi: Millî Kültür Mes'eleleri ve Maârif Dâvâmız, 385. s.

³ Sâmiha Ayverdi: Yer Yüzünde Birkaç Adım, 191-192. ss.

Efendi'nin kardeşidir. Meliha Hanım'ın annesi Hâlet Hanım, Mısır Vekili Hacı Süleyman Ağa'nın torunudur⁴. Görüldüğü gibi, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin anne tarafından İstanbul'daki geçmişleri daha eskidir.

Nitekim, kendisi de bir yazısında İstanbul'a olan mensubiyeti ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir: "1899'da İstanbul'da doğdum. Büyük babam 150 sene önce Bolu'dan İstanbul'a gelmiş. Büyükanne tarafım Isparta cihetinden. Onların İstanbul'a gelişleri ise 200 sene evveline rastlıyor. Yâni İstanbulluyum. Ama, vaktiyle bir konferans vermiştim. Orada demiştim ki: 'Ben hem Bosnalıyım, hem Budinliyim, hem Üsküplüyüm, hem Atinalı, hem Sofyalıyım, hem Erzurumlu, hem Erzincanlıyım. Fakat İstanbulluyum. Hiç ayırmam.'⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi'nin bu ifadesinde, hiç şüphesiz bir imparatorluk idrâk ve şuûru yatmaktadır.

Ekrem Hakkı Ayverdi, tıpkı kardeşi Sâmiha Ayverdi gibi, İstanbul'un karakteristik bir semti olan Şehzâdebaşı'ndan İstanbul'u görmüş ve tanımış; aile muhitinden şifahî kültürü ve tarih şuûrunu almış, Osmanlı Türk'ünün soyluluğunu yaşamış ve imparatorluk coğrafyasının dağılışını müşahâde etmiştir.

Sâmiha Ayverdi, yakın aile çevresinden, büyük annesinden řu cümlelerle söz eder: "Büyük annem hamiyetli, îmânlı, dürüst ve ahlâklı büyük kadındı. Biz torunlarına yaşadığı tarihi yaşattı."⁶

Sâmiha Ayverdi, çocukluk yıllarında, ağabeyi Ekrem Hakkı Ayverdi ile olan yakınlığını da anlatmayı ihmal etmez. Der ki: "Ağabeyimi çok seviyordum. Onun da beni sevdiği muhakkaktı. Başkalarının ağabeyleri küçük kardeşlerini paylıyor, hattâ itip kakıyor, döğüyorlardı.

⁴ Sâmiha Ayverdi: İbrahim Efendi Konağı, 9-10. ss.

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi: Kendi Ağzından Bir İstanbul Efendisi, Boğaziçi, (11) Mayıs 1983, 12. ss.

⁶ Sâmiha Ayverdi: Mektuplardan Gelen Ses, 48. ss.

Ağabeyim ise beni bir kere bile terslememiş, azarlamamıştı. Sonra, arkadaşlarıyla oynarken beni de çağırıyor, aralarına alıyordu. Bunun bir tezezül hattâ lütûf olduğunu pek âlâ da hissediyordum. Çünkü o yedi yaşında, ben ise iki yaşında idim. Sonradan idrâk ettiğime göre, beni kıskanmadığı için, çok sevdiği annesinin muhabbetini kardeşiyle paylaşmaya râzı olabiliyordu.

Gene çok sonradan anlayacağım gibi O, yalnız beni değil, uzak yakın, kimseyi kıskanmayacak, hased gibi, riyâ gibi, iki yüzlülük gibi, iç karartıcı duygulara bigâne kalmayı bilen asil ve zengin bir rûhun adamı olacaktı.”⁷

Ekrem Hakkı Ayverdi, 1907-1911 tarihleri arasında Dârü't-tedris ve Hadîka-i Meşveret mekteplerinde okuduktan sonra, 1915'te Vefa Sultânîsi'nden (Lisesi), 1920'de de Mühendis Mektebi'nden (Teknik Üniversite) mezun olmuştur. İstanbul Belediyesi Fen İşleri'nde bir buçuk yıl kadar memur olarak çalıştıktan sonra serbest meslek hayatına atılmış, 1950 yılına kadar süren bu devrede çeşitli inşaatların taahhüdünü almasının yanı sıra, İstanbul ve Trakya'da bir çok tarihî binanın restorasyonunu yapmıştır.

Müteahhit olarak inşâ ve restore ettiği eserlerin bir kısmı şunlardır:

- İstanbul'da Zeynep Hanım Konağı tâmir ve tâdili (Fen-Edebiyat Fakültesi), 1922,
- İstanbul'da Medresetü'l-Kuzat tâdilâtı (Dârülfünun Kütüphanesi), 1922,
- İstanbul'da Harbiye Nezâreti umumî tâdilâtı (Üniversite Merkez Binası), 1922,
- Bursa Vilâyet Konağı, 1923,
- Bursa Vilâyeti yol şebekesi,
- İstanbul'da Bağdat Caddesi inşaatı (Kadıköy-Kartal arası), 1926-1928,
- İstanbul'da Maltepe Köprüsü, 1929,
- İstanbul Üniversitesi Merkez Binası umumî tâdilâtı, 1933,

⁷ Sâmîha Ayverdi: Bir Dünyâdan Bir Dünyâya, 5-6. ss.

- İstanbul'da Boyacı Köyü Câmii inşaatı, 1933,
- İstanbul'da Heybeliada Câmii inşaatı, 1934,
- İstanbul'da Üniversite Rasathanesi, 1935,
- İstanbul'da Gureba Hastahanesi tamirleri,
- İstanbul'da Cerrahpaşa Hastahanesi Göz Pansiyonu,
- İstanbul'da Kadıköy Halkevi Binası (Şimdiki Adliye), 1939,
- İstanbul'da Taksim Belediye Gazinosu, 1939,
- İstanbul'da Elhamra Sineması inşaatı,
- İstanbul'da Kuyucu Murad Paşa Sebil ve Medresesi restorasyonu, 1943-1950,
- İstanbul'da Barbaros Âbidesi kaidesi inşaatı,
- İstanbul'da Bozdoğan Kemerli tamiri,
- İstanbul'da Gazanfer Ağa Medresesi restorasyonu, 1943-1950,
- İstanbul'da Mesih Paşa Câmii restorasyonu, 1935,
- İstanbul'da Lâleli Câmii restorasyonu, 1937,
- İstanbul'da Ayasofya Câmii restorasyonu, 1943,
- Edirne'de Selimiye Câmii restorasyonu, 1929-1946,
- Edirne'de Üç Şerefeli Câmii restorasyonu, 1929-1946,
- Edirne'de Bâyezid Câmii restorasyonu, 1929-1946,
- Havza'da Sokullu Câmii restorasyonu, 1938,
- Çorlu'da Süleyman Paşa Câmii restorasyonu, 1949,
- İstanbul'da Topkapı Saray tamirleri, 1935-1945.

Çok kesif ve verimli iş hayatına rağmen, 1950'lerde müteahhitlik çalışmalarını bırakarak fikir ve yazı hayatına başlamıştır. Hayatının bu birinci safhasını bırakma sebebi sorulduğunda, "Artık iş hayatında söz ve doğruluğun, vefâ ve dürüstlüğün kalmadığını ve bunun için bu hayatı terk ettiğini ifade etmiştir. Fakat bu tarihe kadar iş hayatında muvafakiyeti ve dürüstlüğü ile tanınan Ekrem Hakkı Ayverdi, bundan sonra mimarî tarihi araştırmacı olarak da yeri kolay kolay doldurulmayacak eserler vermiştir."⁸

⁸ İ. Aydın Yüksel: 'Ayverdi, Ekrem Hakkı'. İslâm Ansiklopedisi, 4, 1991, 295. s.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin basılmış kitap ve broşürlerinin sayısı 20'dir. Bunlar, basım tarihlerine göre, 'XVIII. Asırda Lâle' (1950); "Fâtih Devri Mimarîsi", "Fâtih Devri Hattatları ve Hat Sanatı", "Fâtih Devri Mimarî Eserleri" (1953), "19. Asırda İstanbul Haritası", "Fâtih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu" (1958); "Fâtih Devri Mimarîsi, Zeyl" (1961); "İstanbul Mimarî Çağının Menşei Osmanlı Mimarîsinin İlk Devri; Ertuğrul, Osman, Orhan Gaazîler, Hüdâvendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805" (1230-1402). I.C. (1966); 'Gaazî Süleyman Paşa Vakfiyesi ve Tahrir Defterleri-Ayrı basım' (1968); 'Efes-Rahmetli Ayasluğ" (1969); "İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri. 953 (1546) Tarihli" (1970); "Osmanlı Mimarîsinde Çelebi Sultan Mehmed ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451). II. C." (1972); "Osmanlı Mimarîsinde Fâtih Devri. 855-866 (1451-1481), III. C." (1973); "Osmanlı Mimarîsinde Fâtih Devri 855-886 (1451-1481) IV. C." (1974); "İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarîsi" (1976); "Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri. Romanya, Macaristan I.C., 1. ve 2. Kitap" (1977); "Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri, Yugoslavya. II. C., 3. Kitap" (1981); "Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri. Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk. IV. C., 4.5.6. Kitap" (1982); vefâtını müteakip neşredilen "Türk Mimarîsi ve Dünya" (1984); "Makaleler" (1985)'dir.

1946-1984 yılları arasında, makale, ansiklopedi maddesi, tebliğ, konuşma, mülâkat ve çeşitli türde yayımlanmış yazılarının sayısı 117'dir.

Ekrem Hakkı Ayverdi hakkında yazılmış makale ve ondan bahseden kitap sayısı ise 196'dır. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserleri ve hakkında yazılanlar konusunda geniş bilgi için tarafımızdan hazırlanan "Ekrem Hakkı Ayverdi Bibliyografyası"na bakılmalıdır.⁹

⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi Bibliyografyası. Hazırlayan: İsmet Binark, Neşreden: Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, İstanbul 1999, XLVIII + 713 s. "Kubbealtı Neşriyatı: 70", "Ayverdi Enstitüsü Neşriyatı - 15"

Ekrem Hakkı Ayverdi, Mühendisler Birliği ve Türkiye Turing Otomobil Kurumu şeref üyesiydi. Kubbealtı ve İstanbul Fetih Cemiyeti'nin kurucu üyesi olup, İstanbul Fetih Cemiyeti ile bu cemiyete bağlı Yahya Kemal Enstitüsü ve İstanbul Enstitüsü'nün otuz yıl başkanlığını yapmıştır. Ayrıca, Türk Ocağı, Türk Tıp Kurumu ve İstanbul Aydınlar Ocağı üyesiydi.

1979 yılında kendisine İstanbul Üniversitesi Senatosu tarafından "Fahri Edebiyat Doktoru" pâyesi; 1 numaralı üyesi olduğu İstanbul Aydınlar Ocağı tarafından da "Üstün Hizmet Armağanı" verilmiştir.

Bir diğer "Üstün Hizmet Beratı" da, 18 Eylül 1981 tarihinde İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Tarihi Enstitüsü tarafından, Prof. Dr. Kâzım Çeçen eliyle kendisine tevdi edilmiş, bu münasebetle yapılan merâsimde Prof. Çeçen, Ekrem Hakkı Ayverdi için: "Bu zâtın ilim sahasında yaptıklarını ve meydana getirdiği eserleri ancak bir enstitü yapabiliirdi."¹⁰ ifadesiyle, bir hakkı teslim ve tescil etmiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi, 24 Nisan 1984 tarihinde İstanbul'da Fâtih'deki evinde vefat etmiş ve Merkezefendi Kabristanı'nda bağlandığı 'Dost'un ayak ucuna defnedilmiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin mânevî tekâmülü, şahsiyetinin teşekkülü, kardeşi Sâmiha Ayverdi'de olduğu gibi, son devrin büyük mutasavvıf, mütefekkir ve mürebbîsi Ken'an Rıfâi'nin irşâdları ile olmuştur.

Bu konuda kardeşi Sâmiha Ayverdi şu tesbit ve değerlendirmeyi yapmıştır: "Ekrem Hakkı Ayverdi bağlandığı kapısına muhabbet ve sadâkatle sarılmış bir derviş kişi idi. Bu sâyede de bütün yaradılmışlara karşı sevgi dolu, himayekâr ve dost idi. Zirâ ikrar verdiği merkezin dünya görüşü bu idi. Öyle ki, ilâhî-beşerî bir terkibi kütleler içinde

¹⁰ İ. Aydın Yüksel: Ekrem Hakkı Ayverdi Biyografisi', Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı. Neşreden: İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1995, 13 s.

hâkim kılarak cemiyetin medenî ve içtimaî seviyesini yükseltmekdi. Bunun da yolu, nefis terbiye ve tezkiyesinden geçmekte bulunuyordu. Ayverdi de inandığı ve sıdk u sadakatle bağlandığı bu prensipleri kendi varlığında yaşayarak sonuna kadar temsil etti. Mizaç itibâriyle asabî olmasına rağmen yapısının bu husûsiyetini dervişlik potasında eritmesini bilmiş insandı. Onun kadar merhametli, insafî, Hak ve hakikate karşı zebûn az bulunur dense revâdır. Mürşidi nasıl ki kendinî kütle menfaatine bezletmiş idiyse, mürid Ayverdi için de mühim olan şahsı değil, mensûb olduğu Türk-İslâm cemiyeti idi...

İşte Ekrem Hakkı Ayverdi, dâima doğruyu, insanlardan gelebilecek zararları aslâ kulak asmaksızın her zaman Hâk rızâsını tutmuş, Hak'dan yana çıkmış, Allah da onu, her işinde vikâye ve himâye etmiştir.

Bir kere de, yaşayan bir prensip olan mürşîdine çokça zararı dokunmuş bir kimse ile tesadüfen karşılaştığı bir toplantıda, hâne sahibinin kendisini o kimseyle tanıştırmak istemesi üzerine: 'Beyi eskiden tanırdım, ama artık tanımiyorum!' diye cevap vermiş olması nasıl unutulur?

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin hayatı boyunca gür ve coşkulu olan heyecanını, mânevî terbiye metodu ile, düzenli ve kontrollü hâle getiren mürşîdi, bu müstesna evlâdını, ferde de cemiyete de yararlı kıldığı kâfilenin üst sırasına koymuştur. Böylece de bir mânevi disiplin şûuru içinde kemâle eren mürid de, san'atından, ilminden, irfânından, bilhassa ihlâsından, varlığından dirliğinden, verebildiği ölçüde, cömertçe etrafına saçmış böylece de, örnek insan olmak bahtiyarlığına ermiştir. Ağabeyim, Mühendis-Mimar Ekrem Hakkı Ayverdi, dürüstlüğü, merdliği, hayırseverliği ile damgalanmış kimsedir. Üstelik, hamiyetli ve îmânlı olduğu kadar, şanı şöreti bir pula satan eli açık kapısı dayalı ve asırlık Müslüman-Türk geleneklerinin yapmacıksız, sâde bir temsilcisidir. Ona, eski Osmanlı coğrafyasının ayân ve hanedanlarındanmış gibi yaşayan su katılmamış, örnek bir kimse de dense revâdır.

Han hamam yapacak büyük serveti yoktur. Amma kimseye de muhtaç değildir. Şu var ki her muhtaca el uzatır, kesesinde olandan, başkalarına da pay ayırmayı bir îmân borcu bilir”.¹¹

Aynı zamanda doktoru olan, değerli ilim adamı Prof. Dr. Süleyman Yalçın: “Ekrem Hakkı Ayverdi sâdece dünyada milletinin takdir ve tebcihine lâıyk eserlerle dolu bir hayat sürmekle kalmamış... ne mutlu o azîz insana ki, dünyâda yaşanabilecek hayâtın en güzel örneğini vererek Bekâ’ya göçtü...”der.¹²

Ekrem Hakkı Ayverdi’ye örnek bir hayat arkadaşı olmuş, Rumeli’deki Türk eserlerini araştırmasında en büyük yardımcısı, çalışmalarını mânen ve maddeten desteklemiş, kocasına riâyetin her zaman zarif örneklerini vermiş bir Türk kadını olan ve Sâmiha Ayverdi’nin “Ezelden ebede izzetlenmiş...” diye tarif ettiği, azîz zevcesi, müstesna insan İlhan Ayverdi, O’nun ardından şunları kaleme almıştır:

“Aslında O, kimsenin muhabbetini kazanmak için hususî bir gayret sarfetmezdi. Sun’î ve tasarlanmış hiç bir hareketi yoktu. Etrafındaki bu muhabbet ve hayranlık hâlesini samimi, dürüst, lâtifeci, büyük-küçük, fakir-zengin ayırmadan, insana insan olarak kıymet veren hâli, çok muhtevalı şahsiyeti ve müstesna hizmetleri ile tabîî olarak sağlamıştı...

Ekrem Hakkı Ayverdi hayatı boyunca verdi, vermekle de ne aç kaldı, ne açık, şâhane yaşadı, şâhane gitti... Ezel kanûnu icabı herkes gibi hiç bir şeyini götüremedi ama, amel defteri, bıraktığı sadaka-i câriyesi ile kıyâmete kadar açık kalan bahtiyarlardan oldu.”¹³

¹¹ Sâmiha Ayverdi: ‘Bir Faziletler Zinciri’, Kubbealtı Akademisi Mecmuası, 13 (3), Temmuz 1984, 8-10. ss.

¹² Süleyman Yalçın: ‘Hekimi Gözüyle Ekrem Hakkı Ayverdi’, Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13 (3), Temmuz 1984, 46-47. ss.

¹³ İlhan Ayverdi: ‘Veren El’, Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13 (3), Temmuz 1984, 83-87. ss.

Dostu Aydın Bolak, O'na vefatının ardından, Yaradanın sonsuz rahmetini niyâz ederken, kendisinden "Devr-i kadîm efendisi, dost ehli, gönül ehli, san'at ehli, kısacası nizâm ve âhenk ehli" diye bahseder.¹⁴

Türk dili âlimi Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu, O'ndan şöyle söz eder: "Ben Ekrem Hakkı Beyin şahsında, bir 'Kâmil âdam' buldum. Bizim dilimize mahsus bir tâbirdir, 'Kâmil adam'. Yabancı dillere çevir deseniz, çeviremem. Kâmil insandı. Ekrem Hakkı Bey, dört başı mâmur bir şahsiyetti. Genç yaşından beri kemâle doğru gitmiş, kendine has hüviyetini her zaman muhafaza etmiş bir şahsiyetti. Çok güzel ifade edildiği üzere, onun en çok dikkatleri çeken tarafı inançlı, inanmış bir adam olmasıydı... Bütün mânâsıyla 'millîyetçi' bir şahsiyetti ve milleti gereği gibi anlamış, târif etmiş, milleyete öyle inanmış bir kişiydi. Husûsiyle, memleketimizin son devirlerinde bu bahislerde yaratılan kavram kargaşaları içerisine hiçbir zaman düşmemiştir. Kendini millî hizmete vakfetmiş bir şahsiyetti.

Millîyet duygusu içerisinde dinî inançların, dinî ahlâkın, dinî amelin yerini çok iyi bilen ve o yönde kusursuz olan bir zatdı. Dil bahsinde millî dilin değerini takdir etmiş, öyle derme çatma uydurma bir şekilde yürütülemeyeceğini görmüş ve dil üzerinde çok hassasiyet göstermiştir. Tarih üzerinde de öyle... Millî tarihi çok sevmiş ve yaşamış, millî geleneklere bağlı kalmış bir şahsiyetti... Bu vasıflarıyla Ekrem Hakkı Bey 'Örnek Adam'dı... Şâir'in bir mısraı ile sözümü bağlayayım:

Tavsifi yerde bitmez, arşa çıkan kibarın..."¹⁵

Değerli ilim ve kültür adamı Prof. Dr. Muharrem Ergin, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin vefatının ardından kaleme aldığı "İstanbul'daki Son Osmanlı Âbidesi" başlıklı yazıda şunları ifade eder:

¹⁴ Ahmet Aydın Bolak: 'Nizam ve Âhenk', Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13 (3) Temmuz 1984, 69-71. ss.

¹⁵ Tahsin Banguoğlu: 'Örnek Adam', Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13 (3), Temmuz 1984, 28-30. ss.

“Ben E. H. Beye “İstanbul’daki Son Osmanlı Âbidesi” derdim. Gerçekten, E. H. Bey alelâde bir insan, sizin bizim gibi bir insan değildi. İstanbul’daki son Süleymaniye Câmii idi... İstanbul’daki son Sultanahmet Câmii idi... İstanbul’daki son Topkapı Sarayı idi... O hem şahıs olarak böyle idi, hem de o şahsın ortaya koyduğu eser olarak böyle idi...

Mimar Sinan’ı, bugünkü dünyaya getirsek acaba karşımıza nasıl bir insan çıkardı? diye çok kafa yorduğumu hatırlarım. Fakat karşımda bulduğum insan daima E. H. Ayverdi’dir... Osmanlı Evliyâlarının kabirleri başında gözümü yumup onları ayağa kaldırdığım zaman, ‘Karşıma kim çıkacak?’ diye merak ettiğim zaman bakarım karşımdaki zat E. H. Ayverdi’dir... Osmanlı Efendiliğini, Osmanlı Çelebiliğini temsil eden bir insanı bugün tasavvur etmek için tahayyülümüzü çalıştırdığımızda “Acaba karşımıza kim çıkacak?” diye düşündüğümüz zaman, yine dâima o tasvir içinde E.H. Beyin siluetini görmüşümdür.

Temiz giyinen, efendi yapılı, uzun boylu, Türklük timsali bir insan karşımızdaydı dâima ve buna bakarak bâzan muhayyilemi tersine çalıştırır ve derdim ki: ‘Demek ki, ecdâdımız böyle uzun boylu, temiz giyinen, efendi tavırlı, muhteşem intibâ bırakan bir insan topluluğu idi...’

Gerçekten, E. H. Bey bütün bu vasıfları dolayısıyla bana göre, dâima, “İstanbul’daki Son Osmanlı Âbidesi” olarak kalmıştır.”¹⁶

Değerli yazar Ahmet Kabaklı, O’nun ardından “Ekrem Hakkı Ayverdi, Yahya Kemal’in kudretiyle çizilen bu hayâl ve gerçek vatanın, fikirde, kitapta, gayrette mimarıdır.” diye söz eder¹⁷.

Yazar Ergun Göze, ardından “Mayası ‘hamaset’ ve ‘hamiyetten’ yoğrulmuş ender insanlardan birisi idi. Ne mutlu ona ki, bütün ömrünü, aynı mânevî istikamette, durmaksızın hizmet etmeye hasredebilmişti.

¹⁶ Muharrem Ergin: “İstanbul’daki Son Osmanlı Âbidesi”, Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13 (3) Temmuz 1984, 32-33. ss.

¹⁷ Ahmet Kabaklı: ‘İlim Mücahidi’, Tercüman Gazetesi, 29 Nisan 1984.

Kültür mirasımızın vazgeçmez takipçisi olarak, ciltlere sığmayan bir gayretin sahibi oldu.” diye yazar¹⁸.

Daha önce kendisine atıfta bulunduğumuz Prof. Dr. Süleyman Yalçın, O’nun hakkındaki duygu ve düşüncelerini şu satırlarla ifade eder:

“...Ekrem Hakkı Ayverdi, hergün görülen, milyonları teşkil eden kalabalıklar dışında müstesnâ bir şahsiyeti temsil ediyor. Onu karakterize eden ve tanıyanlarca hemen ittifakla kabul edilen belli başlı husûsiyetleri şöyle özetlenebilir:

- Osmanlı’nın yıkılış ve tükeniş devrinde gerçek Osmanlı Türk’ünü temsil etme selâbeti,

- Bir başka ifade ile, Batı hayranlığında bayılıp, şahsını ve şahsiyetini kaybeden Meşrutiyet ve Cumhuriyet aydınlarına mukabil hakîkî Müslüman-Türk münevveri,

- ‘İstanbul Efendisi’ denilen mânâyı, görgüsü, terbiyesi, zevki ve yaşayışı ile günümüze kadar getiren insan,

- İnandığı fikir ve dâvâ için şahsî menfaatini geriye itip, ileri yaşında bile Müslüman Türkün tarihe bıraktığı mirası kaybolmaktan kurtaran, kayda, kuyuda ve kitaba geçiren büyük irâde, hudutsuz gayretin nadir temsilcisi, Osmanlı-Türk mimârîsini en iyi bilen ve en gayretli ölçülerle tefekkürünü yapan ve koruyan insan,

- Bunları artık örnekleri aramızda kalmayan nesillerin son temsilcisi diye hülâsa edebiliriz.”¹⁹

Değerli yazar ve yayımcı Altan Deliorman, O’nun ardından “Ruhu ile, fikrî hamûlesi ile, emsalsiz gayreti ve bilhassa meşhur zerâfeti ile Ekrem Hakkı Ayverdi, tam bir Osmanlı beyefendisi idi... Nesillerin

¹⁸ Ergun Göze: Bir Ondokuzuncu Asırlı. Terçüman Gazetesi, 25 Nisan 1984.

¹⁹ Süleyman Yalçın: a.g.m., 41. s.

millî ruh ve terbiye ile yetişmesini özleyenler, O'nun vefatını 'gerçek bir kayıp' olarak vasıflandırıyorlarsa, bu teşhiste tam bir isabet vardır" der.²⁰

Türk Mimarîsine Kazandırdıkları

Talebesi ve hayr-ül halefi Dr. Aydın Yüksel'in ifade ettiği gibi, "Ekrem Hakkı Ayverdi asıl önemli çalışmalarını bu restorasyonlardan çok Türk mimarlık tarihi alanında yapmıştır. Daha önce İslâm sanatı içinde mütalâa edilen ve varlığı bu yüzyılın başında kısmen olsun kabul edilmeye başlanan Türk sanatının bilhassa Osmanlı devri Türk mimârîsinin bir meçhul olmaktan çıkmasında Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserlerinin payı büyüktür."²¹

Sanat tarihçisi Prof. Dr. Semavi Eyice, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Türk mimarlık tarihi sahasındaki hizmetlerini şöyle ifade eder:

"... Yük. Müh. Mim. Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi yalnız inşaatçı, çok başarılı birçok restorasyonların yapıcısı değil, fakat aynı zamanda Türk mimarlık tarihine de damgasını vurmuş bir araştırmacı idi... Bugün artık Osmanlı devri Türk mimarîsi bir meçhul olmaktan çıkmış ise, bunda merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'nin payı büyüktür.. Türk san'atı tarihi ilim dalında Ekrem Hakkı Ayverdi adının bir merhale olarak kalacağından emin bulunuyoruz."²²

Ekrem Hakkı Ayverdi ve çalışma arkadaşlarının Avrupa ve Balkan ülkelerindeki âbidelerin mahallinde ölçülerini alma, rölöve ve plânlarını çizme, kayıtlarını çıkarma konusundaki çalışmalarına destek olan Kültür Bakanlığının o dönemdeki Müsteşarı, bu vesile ile rahmetle andığımız Prof. Dr. Emin Bilgiç, O'nun ardından şunları kaleme

²⁰ Altan Deliorman: 'Bir Serhad Beyi', Kubbealtı Akademi Mecmuası, 13 (3), Temmuz 1984, 89. s.

²¹ İ. Aydın Yüksel: a.g.m., 295. s.

²² Semavi Eyice: 'Ekrem Hakkı Ayverdi ve Türk San'atı Târîhi', Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13 (3), Temmuz 1984, 53-59. ss.

almıştır: “Gelecek nesillere ve kültür tarihimize hediye ettiği âbide ciltler ve eserler gibi, az zaman önce Yüce Allah’ın rahmetine tevdi ettiğimiz Dr. Y. Mimar Müh. Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi bizzat zengin vasıfları ve meziyetleri itibâriyle bir âbide şahıs, bir âbide şahsiyet idi... Rahmetli E. Hakkı Ayverdi Bey’in âbide teşkil eden eserlerinde ve ayrıca muhtelif mevzûlarda kaleme aldığı ve neşrettiği diğer makale ve tetkiklerinde onun kadirşinaslık ve hakşinaslığı, doğruluk ve samimîliği üslûbuna hâkim görünmekte, üstün meslekî, millî ve ilmî tefekkürü hemen dikkate çarpmaktadır. Kendisi sâde bir tesbit ve müşâhede, tasnif, nakil ve hikâye insanı, kuru bir metod ve ilim adamı olarak kalmamıştır. Mîmârî eserlerin bünyesine, derûnî insicâmına, âbidelerin dış ve iç heyetinden edinilen kısmî ve küllî mânâlara nüfuz suretiyle ve mukayese yoluyla onların âhenklerini, gerçek hüviyetlerini yakalayıp ortaya koyan nâfiz bir meslek adamı ve bir ‘mîmârî filozofu’ olduğunu isbât etmiştir... Merhum Ekrem Hakkı Bey’i, cemiyetine, milletine ve millî kültürüne ve dâvâsına hizmetini, gereğinin üstünde yapmış bahtiyâr ve timsâl bir kişi olarak anıyor, kendisine Yüce Allah’dan sonsuz rahmetler diliyorum.”²³

Değerli edebiyat tarihçisi Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Ekrem Hakkı Ayverdi’den “... hem şahsiyeti, hem eserleri, hem de çalışma metodu ile gençler için kendisinden dâima ders alınacak bir örnektir.”²⁴ diye söz eder.

Kendisi bir eserinde, “Ne derlerse desinler, şöret için değil, hizmet için çalışılacaktır. Millet her şeyden evvel, her şeyden akdemdir; muharririn şahsı sonra gelir... Biz büyük bir milletiz; bugünkü mantığımızla zannettiğimizden çok daha büyüğüz. Biz hancı tavuğu ola-

²³ Emin Bilgiç: ‘Bir Âbide Şahsiyet’, Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13 (3), Temmuz 1984, 61, 63-67. ss.

²⁴ Mehmet Kaplan : ‘Yirminci Yüzyılda Büyük Bir Ahi Türk : Ekrem Hakkı Ayverdi’, Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13 (3), Temmuz 1984, 50. s.

mayız... Allah, kimseyi aslını inkâr derekesine düşürmesin; en büyük ayıb budur..."²⁵ demiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi, riyâ, iki yüzlülük, gurur, kin, kul hakkı çiğnemek gibi iç karartıcı duygulardan çok uzak, devleti ve milleti hep ön plânda tutan, seciye ve güzel ahlâk sahibi, haramı haram, helâli helâl bilerek yaşamış, hayatı boyunca Hak terâzisini hep doğru tutmuş, mânevî kemale varmış bir müstesna insan idi.

Bağlandığı 'Dost' kapısına muhabbet ve sadakatle sarılmıştı. İkrar verdiği merkezin dünya görüşü, O'nun şahsiyetinin temel taşı olmuştur.

O, dürüstlüğü, örnek aile ve iş hayatı, mertliği ve güvenilirliği ile bilinen; olduğu gibi görünen, sözünün arkasında olan ve her şeyden önemlisi inandıklarını da gündelik hayatında samimiyetle ve ihlâsla yaşamış bir âbide şahsiyetti.

O, ilim ve imânı, bilgi ve ciddiyeti, dürüstlük ve gayreti şahsında telif etmiş seçilmişlerdendi.

Ekrem Hakkı Ayverdi, milletine, millîyetine inanmış millîyetçi bir şahsiyetti. O, millîyetçiliğin temellerini, bizi biz yapan millî ve mânevî kıymet hükümlerimizde, zenginliklerimizde, ruh kökümüzde aramıştır.

O, vatan toprağını karşılıksız seven müstesnalar kafilesindedir. O, Türk münevverinin kendi millî tarihi ve mâzisi ile barışmaktan başka çaresi olmadığına inanmış bir tefekkür, gönül ve dâvâ adamıdır.

O, devletine ve milletine hizmet etmeyi, bu yolda gayret kemeri kuşanmayı, insan olarak yaratılmanın şükürünü ödemek olarak anlayanlardandır.

İlim, imân, tefekkür, ahlâk ve fazilet sahibi bu büyük insan, milletine, devletine, Türk mimarlık tarihine ve dâvâsına çok büyük

²⁵ 'Mukaddime', Osmanlı Mi'mârîsinde Çelebi Sultan Mehmed ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451), II. C., İstanbul, 1972, XI. s.

hizmetler etmiş bir insan olarak, milletinin gönlünde ve asırların bağrında ebedîyen yaşayacaktır.

O'nu muhabbet, hürmet ve minnetle hep hatırlayacağız.

Sâmiha Ayverdi, bir yazısında der ki; "Ölümler dirilmezler, ancak zürriyetlerinde yaşarlar."

Ekrem Hakkı Ayverdi de, fikir, hizmet ve eserleriyle yaşamaktadır..

Ruhu şâd, himmetleri dâim olsun!....

Prof. Dr. İlber ORTAYLI (Başkan)

Sayın dostuma bu pek mânîdar pek güzel açılış konuşması için teşekkür ediyorum. İkinci olarak hemen İbrahim Numan Hocaya geçelim. Ve hâli hazırda Doğu Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi dekanıdır. Görüşlerini sabırsızlıkla bekliyoruz.

Buyrunuz efendim.